

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф.-31.07- 05.01/232.00.1/Б/ОК25- 2023
	Екземпляр № 1	Арк 1 / 11

ЗАТВЕРДЖЕНО

Вченою радою факультету
педагогічних технологій та освіти
впродовж життя

31 серпня 2023 р., протокол № 11

Голова Вченої ради
Оксана ЧЕРНИШ

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ДЕМОГРАФІЯ»

для здобувачів вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр»
спеціальності 232 «Соціальне забезпечення»
освітньо-професійна програма «Соціальне забезпечення»
факультет педагогічних технологій та освіти впродовж життя
кафедра психології та соціального забезпечення

Схвалено на засіданні кафедри
психології та соціального забезпечення
28 серпня 2023 р., протокол № 7

В.о. завідувача кафедри
Марина ОКСЮТОВИЧ

Гарант освітньо-професійної програми
Дмитро МЕЛЬНИЧУК

Розробник: доктор економічних наук, професор, професор кафедри психології та
соціального забезпечення МЕЛЬНИЧУК Дмитро

Житомир
2023-2024 н.р.

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф.-31.07- 05.01/232.00.1/Б/ОК25- 2023
	Екземпляр № 1	Арк 2 / 11

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
		денна форманавчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань: 23 «Соціальна робота»	Нормативна
Модулів – 2	Спеціальність: 232 «Соціальне забезпечення»	Рік підготовки:
Змістових модулів – 2		2-й
Загальна кількість годин – 90		Семестр
		4-й
		Лекції
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 самостійної роботи студента – 2,62	Освітній ступінь: «бакалавр»	32 год.
		Практичні, семінарські
		16 год.
		Лабораторні
		- год.
		Самостійна робота
		42 год.
		Вид контролю: екзамен

Частка аудиторних занять і частка самостійної та індивідуальної роботи у загальному обсязі годин з навчальної дисципліни становить:

для денної форми навчання – 53 % аудиторних занять, 47 % самостійної та індивідуальної роботи

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф.-31.07- 05.01/232.00.1/Б/ОК25- 2023
	Екземпляр № 1	Арк 3 / 11

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета навчальної дисципліни – надати студентам знання та навички аналізу демографічних процесів, статистичної оцінки та аналізу закономірностей відтворення населення в конкретних умовах часу.

Основними **завданнями** вивчення навчальної дисципліни «Демографія» є:

- ознайомлення студентів із об’єктом і предметом дослідження демографії, методами дослідження демографічної науки, її структурою та зв’язками з іншими науками;
- надання інформації стосовно демографічних процесів, їх причин та закономірностей;
- вивчення методологічних засад та методичних прийомів дослідження демографічних процесів, методик розрахунку показників, прийомів демографічного аналізу;
- надання інформації про основні демографічні проблеми сучасного світу;
- ознайомлення студентів із прогнозами динаміки населення планети на найближчі десятиліття, а також зі станом демографічної ситуації в Україні;
- надання знань щодо етапів та принципів розроблення демографічної політики на державному та регіональному рівнях;
- залучення студентів до дослідження демографічних процесів у регіоні, їх аналізу, оцінки та прогнозування.

Предметом навчальної дисципліни є процеси та явища, що характеризують кількісні та якісні зміни у людському середовищі, тобто процеси відтворення населення у його суспільно-історичній обумовленості.

Зміст навчальної дисципліни направлений на формування наступних **компетентностей**, визначених стандартом вищої освіти зі спеціальності 232 «Соціальне забезпечення»:

Інтегральна компетентність – здатність розв’язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у галузі соціального забезпечення, що передбачає застосування теорій та методів соціальної політики і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

ЗК2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу;

ЗК10. Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми;

СК1. Здатність аналізувати суспільні процеси пов’язані з соціальним розвитком держави;

СК9. Здатність до планування та реалізації заходів з проведення моніторингу і інспектування.

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф.-31.07- 05.01/232.00.1/Б/ОК25- 2023
	Екземпляр № 1	Арк 4 / 11

Отримані знання з навчальної дисципліни стануть складовими наступних **програмних результатів** навчання за спеціальністю 232 «Соціальне забезпечення»:

РН2. Ідентифікувати причинно-наслідкові зв'язки розвитку суспільства та прояви соціально-економічних проблем у різних категорій населення;

РН3. Застосовувати методи збору інформації: аналіз документів, опитування та спостереження;

РН11. Визначати соціальні проблеми та потреби і причини їх виникнення, тенденції розвитку, наслідки, соціальний стан певних категорій населення;

РН15. Приймати практичні рішення для покращення соціального добробуту та підвищення соціальної безпеки.

3. Програма навчальної дисципліни

МОДУЛЬ 1

Змістовий модуль 1. Демографія як наука

Тема 1. Загальна теорія народонаселення – теоретична основа демографії.

Народонаселення як відносно стійка сукупність людей, яка історично та природно формується, безперервно самовідновлюється у процесі відтворення життя. Народонаселення як компонент людського суспільства. Народонаселення як цілісне соціальне явище реальної дійсності. Система знань про народонаселення. Теорія народонаселення. Теоретичні концепції народонаселення. Завдання теорії народонаселення. Характерні риси теорії народонаселення.

Народонаселення і сучасний етап розвитку цивілізації. Народонаселення і філософія. Народонаселення і політична економія. Економіка, географія, генетика та екологія народонаселення. Найважливіші категорії теорії народонаселення: якість, розвиток та відтворення населення. Рух населення: природний, просторовий, соціальний.

Відтворення населення. Відтворення населення і перспективи розвитку суспільства. Підходи до поняття “відтворення населення”.

Тема 2. Система демографічних наук.

Місце демографії в системі знань про народонаселення. Демографія як галузь наукових знань. Розвиток демографії: історична ретроспектива.

Сучасна демографія та її предмет. Відтворення населення в його суспільно-історичній обумовленості як предмет демографії. Сфери дослідження демографії: динаміка кількості населення, статеві-вікові зміни населення, динаміка шлюбно-сімейних структур, вплив умов життя та суспільних відносин на демографічні процеси, закономірності перебігу демографічних процесів.

Людина як одиниця демографічного спостереження. Складові структури демографічних дисциплін: теоретична демографія, історія демографії, економічна демографія, описова демографія, регіональна демографія, етнічна демографія, географічна демографія, політична демографія, військова демографія, генетична та медична демографія. Категоріальний ряд демографічної науки: демографічна

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф.-31.07- 05.01/232.00.1/Б/ОК25- 2023
	Екземпляр № 1	Арк 5 / 11

подія, демографічний процес, демографічні знання, демографічна ситуація, довжина покоління, демографічна поведінка, демографічна установка, демографічний оптимум, демографічна когорта, демографічне старіння населення.

Тема 3. Демографічний аналіз.

Демографічний аналіз та його мета. Диференціація демографічного аналізу за об'єктом дослідження. Взаємозв'язок демографічних та соціально- економічних процесів як предмет демографічного аналізу.

Методи демографічного аналізу: статистичні методи (демографічна статистика), математичне моделювання, соціологічні методи, графоаналітичні та картографічні методи. Віково-статева піраміда: зміст та призначення. Демографічна сітка (сітка Лексика, сітка Пресса) та принципи її побудови. Призначення та принцип застосування демографічної сітки.

Поняття якісного демографічного аналізу. Інформація, яка застосовується в процесі демографічного дослідження, джерела інформації про демографічні процеси. Достовірність інформації та її оцінка. Вплив достовірності інформації на результати демографічного аналізу.

Поняття «абсолютна кількість населення», «наявне населення», «постійне населення» як предмет демографічного аналізу. Темпи зростання населення, темпи приросту населення та методика їх розрахунку. Поняття демографічного балансу та методика його обчислення.

Тема 4. Джерела інформації про населення.

Інформація. Роль інформації у дослідженні демографічних процесів. Первинна та вторинна інформація. Класифікація інформації: за ступенем охоплення, за характером даних, за часом, за способом отримання, за характером видання. Вимоги до інформації, яка застосовується в процесі демографічного аналізу (повнота, детальність, багатоаспектність, достовірність, систематизованість).

Переписи населення та соціологічні обстеження як джерела демографічних даних. Застосування даних про реєстрацію демографічних подій. Взаємодоповнення демографічних даних.

Етапи розвитку переписів населення. Перший Всеукраїнський перепис населення. Перепис населення як специфічне статистичне спостереження. Основні принципи перепису населення (регулярність і періодичність, єдність програм та методів проведення, персоніфікованість первинних даних, конфіденційність первинних даних).

Списки та реєстри населення як альтернативні джерела демографічних даних. Автоматизовані реєстри населення та мета їх застосування. Спеціальні вибіркові обстеження населення. Статистичні щорічники як джерела даних для демографічного аналізу.

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф.-31.07- 05.01/232.00.1/Б/ОК25- 2023
	Екземпляр № 1	Арк 6 / 11

МОДУЛЬ 2

Змістовий модуль 2. Демографічні процеси

Тема 5. Демографічне прогнозування.

Прогнозування як процес передбачення майбутнього. Демографічний прогноз. Завдання демографічного прогнозування. Процедура прогнозування. Населення як об'єкт демографічного прогнозування. Інформаційна база демографічного прогнозування. Вимоги до висновків демографічного прогнозу. Суб'єкти демографічного прогнозування. Історія демографічного прогнозування.

Глобальний та регіональний демографічний прогноз. Аналітичні, нормативні прогнози та прогнози-попередження. Поняття “прогнозний сценарій”. Зміст прогнозного сценарію. Види прогнозів: короткострокові, середньострокові та довгострокові прогнози. Особливості окремих видів прогнозування. Методологія і метод у демографічному прогнозуванні. Методи прогнозування демографічної ситуації. Сфера застосування екстраполяції та методу “пересування віків”.

Тема 6. Сім'я як об'єкт демографії.

Сім'я як соціальний інститут та об'єкт демографічної політики. Сім'я як багатофункціональне утворення. Функції сім'ї як соціального інституту (репродуктивна, виховна, господарсько-економічна, рекреативна, комуніка- тивна, регулятивна). Шлюб, шлюбність та розлучення. Загальний коефіцієнт шлюбності.

Структура сім'ї. Поняття авторитарної та демократичної сім'ї. Поняття нуклеарної та розширеної сім'ї. Життєвий цикл сім'ї (модель розвитку сім'ї). Соціальний стан та соціальні ролі членів сім'ї.

Демографічний склад сім'ї та її демографічний тип. Сімейний склад населення (сімейна структура населення). Динаміка сімейного складу населення в ракурсі сучасних соціально-економічних тенденцій (тенденції щодо нуклеаризації сім'ї). Концепція розвитку сім'ї та її роль в умовах демографічної кризи.

Тема 7. Міграція населення.

Міграція як просторове переміщення населення. Вплив міграційних процесів на утворення окремих країн: історична ретроспектива.

Міграційні рухи та їх характеристики. Типи, види та форми міграції.

Переселення. Сезонні міграції. Маятникова міграція. Епізодична міграція.

Причини міграційних рухів: економічні, соціальні, культурні, політичні, етнічні, релігійні, расові, військові, демографічні. Роль навколишнього середовища в системі міграційних факторів.

Етапи розвитку міграцій населення. Безробіття як фактор активізації міграційних процесів. Міграційні процеси і працездатне населення (людські ресурси). Професійно-кваліфікаційна та статеві-вікова структура мігрантів. Трудова міграція, її причини та наслідки.

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф.-31.07- 05.01/232.00.1/Б/ОК25- 2023
	Екземпляр № 1	Арк 7 / 11

Тема 8. Взаємозв'язок демографічного та соціально-економічного розвитку.

Історія вивчення взаємозв'язку демографічних та соціально-економічних факторів (Платон, Аристотель, Ф. Аквінський, А. Сміт, Д. Рікардо). Сучасні погляди на взаємозв'язок демографічних та соціально-економічних процесів. Рівні економіки (макро-, мезо- та мікрорівень економіки) в ракурсі демографічних процесів. Сучасні демографічні процеси та перспективи соціально-економічного розвитку.

Демографічні процеси і ринок праці. Демографічні процеси і працездатне населення. Трудовий потенціал населення та трудова активність.

Вимоги до методики дослідження взаємозв'язку демографічних та соціально-економічних тенденцій. Соціально-економічний та демографічний моніторинг. Врахування демографічних факторів в процесі визначення перспектив соціально-економічного розвитку.

Тема 9. Сучасні тенденції демографічного розвитку.

Демографічна наука та глобальні проблеми людства. Кількість населення в контексті суспільних інтересів. Історичні коливання кількості населення та “демографічний вибух”. Зміст, причини та наслідки демографічного вибуху.

Уповільнення темпів росту кількості населення у другій половині XIX століття: причини та наслідки. Основі демографічні зрушення XX століття та їх значення у загальносвітовому і загальнодержавному масштабах. Тенденції демографічних змін у розвинутих країнах-лідерах. Тенденції демографічних змін у країнах, що розвиваються, та у країнах “третього світу”.

Якість населення як категорія демографії. Ознаки та компоненти якості населення (освіта, здоров'я, кваліфікація, культура, моральність). Значення якості населення у суспільному прогресі. Зміст проблеми забезпечення якості населення в сучасних умовах.

Людський розвиток у ракурсі загальносуспільних та особистісних цілей. Кількісна оцінка та складові рівня людського розвитку.

Сучасна демографічна ситуація в Україні. Поняття демографічної кризи та її наслідки. Пріоритетні кроки щодо подолання демографічної кризи в Україні. Демографічна ситуація під час повномасштабної війни.

Тема 10. Регулювання демографічних процесів.

Регулювання демографічних процесів як функція державного управління.

Регулювання демографічних процесів: принципи та завдання.

Демографічна політика. Напрямки та заходи демографічної політики. Суб'єкт та об'єкт демографічної політики. Демографічна ситуація як об'єкт демографічної політики та її характеристики. Зв'язок демографічної політики з конкретною демографічною ситуацією. Соціально-економічні тенденції як фундамент формування та реалізації демографічної політики. Опосередкована дія демографічної політики як її принципова особливість.

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф.-31.07- 05.01/232.00.1/Б/ОК25- 2023
	Екземпляр № 1	Арк 8 / 11

Узгодження індивідуальних, сімейних, групових та суспільних інтересів в ході проведення демографічної політики. Узгодження локальних, регіональних, загальнодержавних інтересів в процесі обґрунтування заходів демографічної політики. Узгодження економічних, соціально-політичних, екологічних, етнокультурних чинників в процесі реалізації лінії демографічної політики.

Демографічна політика та її найближчі, середньострокові та довгострокові пріоритети. Правові, політичні, етнокультурні особливості та інструменти демографічної політики. Правове підґрунтя демографічної політики. Сімейна політика в комплексі демографічно-орієнтованих заходів.

4. Структура (тематичний план) навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин			
	Денна форма			
	Усього	у тому числі		
		л	п	с.р.
Модуль 1				
Змістовий модуль 1. Демографія як наука				
Тема 1. Загальна теорія народонаселення – теоретична основа демографії.	9	4	2	3
Тема 2. Система демографічних наук.	9	4	2	3
Тема 3 Демографічний аналіз.	9	4	2	3
Тема 4. Джерела інформації про населення.	9	2	1	6
Тема 5. Демографічне прогнозування.	9	2	1	6
Разом	45	16	8	21
Модуль 2				
Змістовий модуль 2. Демографічні процеси				
Тема 6. Сім'я як об'єкт демографії.	9	4	2	3
Тема 7. Міграція населення.	9	2	1	6
Тема 8. Взаємозв'язок демографічного та соціально-економічного розвитку.	9	4	1	4
Тема 9. Сучасні тенденції демографічного розвитку.	9	2	2	5
Тема 10. Регулювання демографічних процесів.	9	4	2	3
Разом	45	16	8	21
Всього	90	32	16	42

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф.-31.07- 05.01/232.00.1/Б/ОК25- 2023
	Екземпляр № 1	Арк 9 / 11

5. Теми практичних занять

Назва теми	Кількість годин
Тема 1. Загальна теорія народонаселення – теоретична основа демографії.	2
Тема 2. Система демографічних наук.	2
Тема 3 Демографічний аналіз.	2
Тема 4. Джерела інформації про населення.	1
Тема 5. Демографічне прогнозування.	1
Тема 6. Сім'я як об'єкт демографії.	2
Тема 7. Міграція населення.	1
Тема 8. Взаємозв'язок демографічного та соціально-економічного розвитку.	1
Тема 9. Сучасні тенденції демографічного розвитку.	2
Тема 10. Регулювання демографічних процесів.	2
РАЗОМ	16

6. Завдання для самостійної роботи

Передбачається, що в період вивчення дисципліни студент самостійно розв'язує домашнє завдання, вивчає матеріал курсу в процесі підготовки до практичних занять та семінарів, а також в цілому перед сесією. Частка самостійної роботи при вивченні навчальної дисципліни складає 47 % (42 год).

7. Індивідуальні завдання

1. Формування словника термінів з проблем теорії демографії, демографічного аналізу та демографічного прогнозування.
2. Розробка теоретичних конструкцій основних концепцій демографічного та соціально-демографічного розвитку.

8. Методи навчання

Лекція, практичні заняття, самостійна робота з літературою, аналіз першоджерел, виконання творчих завдань, індивідуально-контрольна бесіда.

9. Методи контролю

Контроль складається з поточного контролю виконання студентами самостійної роботи та модульного контролю, контролю виконання індивідуальних завдань та семестрового контролю.

Модульний контроль здійснюється шляхом перевірки графіку відвідування студентами лекційних та практичних занять та опрацювання відповідного матеріалу (у випадку пропуску занять), перевірки домашніх завдань, усного та письмового опитування і завершується написанням модульної контрольної роботи.

Система підсумкового контролю. Формою підсумкового контролю є екзамен. Здобувач має право не складати екзамен і отримати оцінку за результатами

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф.-31.07- 05.01/232.00.1/Б/ОК25- 2023
	Екземпляр № 1	Арк 10 / 11

ПМК, якщо він виконав всі види навчальної роботи без порушення встановлених термінів і отримав позитивну (за національною шкалою) підсумкову оцінку і позитивно (більш ніж на 60 балів) вирішив тестові завдання.

Якщо здобувач отримав незадовільну оцінку або не згоден з оцінкою за результатами ПМК, він повинен скласти екзамен.

10. Розподіл балів

Поточне тестування та самостійна робота										Сума
Змістовий модуль 1					Змістовий модуль 2					
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	100
10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	

Шкала оцінювання

За шкалою	Екзамен	Залік	Бали
A	Відмінно	Зараховано	90-100
B	Добре	Зараховано	82-89
C			74-81
D	Задовільно	Зараховано	64-73
E			60-63
FX	Незадовільно	Не зараховано	35-59
F		Не зараховано	0-34

11. Рекомендована література

Базова література:

1. Архіпова С. А. Демографія та соціальна статистика в соціальній роботі: навчальний посібник. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2018. 118 с.

2. Соціальна і демографічна статистика: навчальний посібник/МОН України, Уманський держ. пед. у-тет імені Павла Тичини; укладач: Бовкун О. А. Умань: Візаві, 2019. 160 с.

Допоміжна література:

2. Лібанова Е. М. Бідність населення України: методологія, методика та практика аналізу. Нац. академія наук України, Ін-т демографії та соц. досліджень ім. М. В. Птухи. Умань: Видавець "Сочінський М.М.", 2020. 456 с.

3. Населення України. Демографічний вимір якості життя: кол. моногр. / за ред. О.М. Гладуна; НАН України, Ін-т демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи. Київ, 2019. 396 с.

4. Населення України. Демографічні тенденції в Україні у 2002– 2019 рр.: кол. моногр. / за ред. О.М. Гладуна; НАН України, Ін-т демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи. Київ, 2020. 174 с.

6. Слюсар Л.І. Шлюб в Україні у демографічному вимірі: історія і сучасність /

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф.-31.07- 05.01/232.00.1/Б/ОК25- 2023
	Екземпляр № 1	Арк 11 / 11

НАН України, Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи. Київ, 2021. 180 с.

12. Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Верховна Рада України. URL: <http://www.rada.gov.ua/>
3. Державна служба зайнятості. URL: <https://www.dcz.gov.ua/>
4. Пенсійний фонд України. <https://www.pfu.gov.ua/>
5. Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи Національної академії наук України. URL: <https://idss.org.ua/index>